

ПРАВНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАЩИТА ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНОДАТЕЛНИ АКТОВЕ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ

Проф. д.н. Мариела Деливерска*

***Резюме:** Бързото развитие на изкуствения интелект (ИИ) води до значителни социални, икономически и етични предизвикателства. Осигуряването на разработването и прилагането на технологии с изкуствен интелект в съответствие с правната рамка е от съществено значение за защита на обществения интерес, насърчаване на иновациите и поддържане на етични стандарти при прилагане на съвременните тенденции за разработване и въвеждане на изкуствен интелект.*

Изкуственият интелект обхваща широк спектър от технологии, които позволяват на машините да имитират човешкия интелект. Тези технологии имат трансформативен потенциал в различни сектори, включително здравеопазване, финанси, транспорт, образование и други. Въпреки това, бързото развитие на технологиите основани на изкуствен интелект поражда отрицателни нагласи и опасения, свързани с конфиденциалност, сигурност, дискриминация и етични аспекти при управление на дейности и процеси основани на технологии ползващи изкуствен интелект.

Настоящата статия изследва правните механизми за защита, които гарантират спазването на законодателните норми и регулаторни актове, свързани с прилагане и използване на достиженията на технологиите с изкуствени интелект. Анализира се действащата законодателна рамка, предизвикателствата при прилагането и ефективността на различните мерки за защита. Чрез анализ на съществуващите законодателни и практики-приложни аспекти, статията предоставя насоки относно използване на механизми, които могат ефективно да регулират технологиите с изкуствен интелект и да гарантират тяхното съответствие с правните и етичните норми.

***Ключови думи:** Изкуствен интелект, регулаторна рамка, защита, предизвикателства, решения, тенденции.*

LEGAL PROTECTION MECHANISMS FOR THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE LEGISLATION

Prof. D.Sc. Mariela Deliverska*

***Abstract:** The rapid development of artificial intelligence (AI) poses significant social, economic and ethical challenges. Ensuring the development and implementation of artificial intelligence technologies in accordance with the legal framework is essential. This is so in order to protect the public interest, promote innovation and maintain ethical*

* Висше Училище по Застраховане и Финанси, ел. поща: mdeliverska@vuzf.bg

* VUZF University of Finance Business and Entrepreneurship, e-mail: mdeliverska@vuzf.bg

standards in the application of current trends in the development and implementation of artificial intelligence.

Artificial intelligence encompasses a wide range of technologies that enable machines to imitate human intelligence. These technologies have transformative potential across sectors, including healthcare, finance, transportation, education, and more. However, the rapid development of technologies based on artificial intelligence gives rise to negative attitudes and concerns related to confidentiality, security, discrimination and ethical aspects in the management of activities and processes based on technologies using artificial intelligence.

This article examines the legal protection mechanisms that ensure compliance with legislative norms and regulatory acts related to the implementation and use of the achievements of artificial intelligence technologies. The current legislative framework, the implementation challenges and the effectiveness of the various protection measures are analysed. Through an analysis of existing legislative and practice-implementation aspects, the article provides guidance on the use of mechanisms that can effectively regulate artificial intelligence technologies and ensure their compliance with legal and ethical norms.

Key words: *Artificial intelligence, regulatory framework, protection, challenges, solutions, trends.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Бързото развитие на технологиите, основаващи се на използване на изкуствения интелект, повлиява развитието и тенденциите в различни сфери на обществения живот. Изкуственият интелект заема все по-видимо място в ежедневието ни и дори подпомага дейности при предоставяне на услуги, като едновременно с това навлиза все по-активно в сектори като здравеопазване, финанси, транспорт и дори право-прилагане.[6]

По своята същност, изкуственият интелект е бързо развиваща се съвкупност от технологии, които могат да донесат множество икономически и социални ползи както в промишлени отрасли, така също и при подпомагане реализирането на социални дейности. Същевременно обаче, елементите и техниките, от които произтичат социално-икономическите ползи от прилагането на технологии основаващи се на изкуствен интелект, могат на практика да крият рискове както и да способстват за проявяването на негативни последици както за отделния индивид, така и за обществото.

Редица регулаторни аспекти оформят законодателната основа и правните механизми, които следва да бъдат приложими във връзка с използване на технологии базирани на изкуствен интелект, като се взема предвид и факта, че се засягат аспекти като етични норми, технологични норми и стандарти, авторски права и права на интелектуална собственост. [3]

Защитата на данни и на информация, както и защитата на правата и на интересите на гражданите, наред с нормите гарантиращи защита на правата на потребителите и гарантиране на стабилност и сигурност при управление на риска, са само част от елементите които формират приложното поле на регламентация в законодателните актове за изкуствен интелект.

Анализът и развитието на правните механизми за защита при внедряване и използване на системи базирани на изкуствен интелект, следва да бъдат насочени конкретно както върху съществуващата нормативна основа на национално ниво, така и на наднационално ниво. Необходимо е също така внимание да бъде отделено върху средствата за оценяване на средата, в която изкуствения интелект може да се развива и прилага отговорно. Едновременно с това е необходимо да се разработят и въведат адекватни механизми за защита на индивидуални права и на интереси на отделни общности и на обществото като цяло. [2, 5]

СТАНДАРТИ ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ

В рамките на Европейския Съюз и в България, стандартите за съответствие и сертификация при използване на изкуствен интелект са съществено важни при внедряване на технологии, като чрез регулаторната рамка се гарантира сигурност, надеждност и защита. Основните механизми за защита включват насоки за прозрачност, зачитане на лична неприкосновеност и адекватни механизми за управление на риска.[1]

В рамките на единното европейско общностно пространство, изкуствения интелект е основен компонент от програма на Европейския съюз „Цифрова Европа“, в рамките на която в периода 2021-2027 година се формулира като основен приоритет реализирането на цифрова трансформация, с максимална полза конкретно за предприятията, за публичната администрация, за обществото и за гражданите. Политиките на програмата „Цифрова Европа“ са насочени към пет основни области, а именно:

- високопроизводителни изчисления;
- изкуствен интелект;
- киберсигурност и доверие;
- усъвършенствани цифрови умения;
- оперативна съвместимост и цифрова трансформация.

Европа си поставя за цел да стане лидер в „надеждния изкуствен интелект“, при който приложенията следват определени етични норми и не причиняват нарочна или случайна вреда, дори когато с тях работят хора с минимални технически познания. През 2019 г. Европейската комисия публикува седем ключови изисквания, които приложенията с изкуствен интелект трябва да спазват, за да се смятат за надеждни. Изискванията са конкретно свързани с безопасност и надзор, управление на информация и прозрачност, както и многообразие, недискриминация, благополучие и отчетност.[4]

Посредством единен регулаторен механизъм, в международен план, се класифицира приложимостта на изкуствения интелект, като нивото на риск се разпределя в няколко категории съгласно степента на риск при внедряване на технологиите. При ограничено ниво на риск, както и при минимална степен на риск, приложението на технологиите основаващи се на изкуствен интелект не разкриват значителен риск за потребителите, като степента на риск се определя съобразно критерии и международно утвърдени и приложими стандарти, отчитайки принципите гарантиращи прозрачност и отчетност.

Водещ сертификационен стандарт (ISO/IEC 42001:2023), приложим за система за управление на изкуствения интелект, предоставя насоки за бързо развиващата се

и променяща се технологична област. Стандартът е разработен за да предостави структурна рамка, която да обхваща целия жизнен цикъл на системите за изкуствен интелект. Този стандарт установява механизма за справяне с предизвикателства, които поставя изкуствения интелект, като се основава на предизвикателства свързани с етични съображения, установяване на прозрачност и продължаващо обучение. По отношение на организациите, той въвежда структуриран начин за управление на рисковете и възможностите, свързани с приложението на изкуствения интелект, като балансира процеса на въвеждане на иновациите с управлението на процеси. Стандартът осигурява контрол върху дизайна на системата, процеса на разработване, внедряване, мониторинг и поддръжка на системата, като е особено полезен при прилагането му в чувствителни сфери като реализиране на дейност в здравеопазването, предоставяне на финансови услуги, осъществяване на транспортна дейност и логистични услуги, както и в други направления.

С оглед постигане на успешно и резултатно прилагане на стандарта, е необходимо в предварителен порядък да се възложи и успешно да се извърши оценка на съществуващите и приложими процеси, както и на съответните ресурси. По този начин успешно могат да бъдат идентифицирани елементите, по отношение на които е необходимо да се предприемат стъпки за подобрене или да се преразгледа самия стандарт, както и да се оцени протокола за действие.

От съществено значение е отделните организации да разработят, утвърдят и въведат адекватни политики и вътрешни правила, които да отразяват правилно и в пълнота изискванията на стандарта. След въвеждане на системата за управление на изкуствен интелект е от особено значение да се наблюдава системата и да се отчетат резултатите от нейното функциониране, като се оценява точността, ефективността и етичните правила при действие на алгоритмите, както и прилагане на мерки за подобрене на системата.

УСПЕШНОСТ И РЕЗУЛТАТНОСТ

Успешността и резултатността на правните механизми за защита при използване на изкуствен интелект зависят от тяхното прилагане и възможността за адаптиране към специфичните нужди и преодоляване на рисковете, които съпровождат внедряването на нови иновативни технологии.

В рамките на Европейския съюз, чрез Регламент (ЕС) 2024/1689 за определяне на хармонизирани правила относно изкуствения интелект, законодателя предоставя на разработчиците и внедрителите на изкуствен интелект ясни изисквания и задължения по отношение специфичните употреби на изкуствен интелект. [10] Прави впечатление, че високорисковите системи за изкуствен интелект подлежат на строги регулаторни изисквания относно регистриране на дейността. След като дадена система с изкуствен интелект бъде пусната на пазара, компетентните органи, които отговарят за надзора на пазара, внедрителите на системите, които осигуряват човешки надзор и мониторинг, а също и доставчиците разполагат с механизъм за наблюдение след пускането на пазара.

В България е приета и се прилага в действие програмата „Цифрова България 2025“, включваща пътна карта, която очертава насоката за трансформация, модернизиране и въвеждане на интелигентни информационни технологични решения във всички сфери на икономиката и на социалния живот. Сред основните приоритети е

подобряването на съществуващата инфраструктура, посредством осигуряване на широко използване на мрежи с голям капацитет. [8]

Въз основа на правното основание на член 114 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС), в който се предвижда въвеждането на мерки, които да гарантират изграждането и функционирането на вътрешния пазар, като част от стратегията на Европейския съюз за единно функциониране на вътрешния пазар на Съюза, Европейската комисия формулира предложение, като в последствие се и прие Регламент за хармонизирани правила относно изкуствения интелект (законодателен акт за изкуствения интелект) и за изменение на някои законодателни актове на Съюза.

Безспорно ползите от прилагане на системите за стандартизиране и сертифициране при използването на изкуствен интелект се проявяват с намаляване на риска при използване на системата и увеличаване на доверието на потребителите, като и полезността от използването на иновативни технологии. Стандартите подпомагат организацията при постигане на високо ниво на успеваемост при съблюдаване на съществуващи и евентуално бъдещи регулаторни изисквания.

Въпреки създаване на правна рамка и приемането на стандарти за сертифициране, все още съществуват редица предизвикателства, пред които както Европейския съюз така и България се изправя при осигуряването на съответствие с изискванията при внедряване на технологии с изкуствен интелект. Основните трудности, а и бъдещи предизвикателства, са свързани с необходимостта от придобиване на по-висока степен на експертен опит и познания за отразяване на спецификите при разработване и въвеждане на технологиите, както и тяхното мониториране. Самата оценка на съответствието на високотехнологичните системи с изкуствен интелект е особено трудна, поради техническата сложност и специфичния характер при системите с изкуствен интелект, както и особеността при наличието на непрозрачност на алгоритмите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Осигуряването на разработването и прилагането на технологии с изкуствен интелект в съответствие с правната рамка е от съществено значение за защита на обществения интерес, насърчаване на иновациите и поддържане на етични стандарти при прилагане на съвременните тенденции за разработване и въвеждане на изкуствен интелект

С развитието на изкуствения интелект се очаква правните механизми все повече да се изменят, като бъдат допълнително адаптирани, за да са в състояние правилно и по устойчив начин да отговорят на новите предизвикателства, бъдещите възможности и предстоящите перспективи. Въз основа на член 114 от Договора за функционирането на Европейския съюз, с който се определят напълно хармонизирани правила, регулиращи пускането на пазара, пускането в действие и използването на системи с изкуствен интелект в Съюза, са пряко приложими в държавите членки, освен ако изрично не е предвидено друго в Законодателния акт за изкуствения интелект. [9]

За да гарантира ефективност при мониторинга и прилагането на международно правната нормативна основа приложима в рамките на ЕС, всяка страна определя един или повече ефективни механизми за надзор на национално равнище. [7] По този начин, чрез спазване на ясни регулаторни рамки, стандарти за съответствие и ме-

ханизми за отчетност, обществото може да се възползва от предимствата на изкуствения интелект, като същевременно минимизира потенциалните рискове и възможните неблагоприятни последици от въвеждането на иновативни технологии основани на изкуствен интелект.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Neykova, M., Analysis of the Regulatory Framework Governing the Administrative Service, Open Access Peer-reviewed Journal, Science Review, 2018
2. Европейска комисия, Предложение за решение на Съвета относно подписване от името на Европейския съюз, на рамковата конвенция на Съвета на Европа за изкуствения интелект, правата на човека, демокрацията и принципите на правата държава, COM (2024) 264 final
3. Neykova, M. Digitalization of registers in the public administration - key element of electronic governance; Издание: University of economics and innovation in Lublin, Free University of Varna; Година: 2018; ISBN/ISSN: 2367-4555
4. Европейска комисия, Изграждане на доверие в ориентирания към човека изкуствен интелект, Експертна група на високо равнище по изкуствен интелект, COM(2019) 168 final
5. Иляз, Е., Научно-образователен преглед на ускорения арбитраж в контекста на съвременните практики, сп. „Стратегии на образователната и научната политика” том 32, бр. 4s, 2024, стр. 142-167
6. Европейска комисия, Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за определяне на хармонизирани правила относно изкуствения интелект и за изменение на някои законодателни актове на Съюза, COM (2021)206 final
7. Иляз, Е., Настоящност и попечителство над детето в международното семейно право, Бургаски свободен университет, 2024, ISBN 978-619-253-035-8
8. Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията, Концепция за развитието на изкуствения интелект в България до 2030
9. Договора за функционирането на Европейския съюз, консолидиран текст, ОВ С 326, 26.10.2012, р. 47–390
10. Регламент (ЕС) 2024/1689 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 година за установяване на хармонизирани правила относно изкуствения интелект и за изменение на регламенти (ЕО) № 300/2008, (ЕС) № 167/2013, (ЕС) № 168/2013, (ЕС) 2018/858, (ЕС) 2018/1139 и (ЕС) 2019/2144 и директиви 2014/90/ЕС, (ЕС) 2016/797 и (ЕС) 2020/1828 (Акт за изкуствения интелект), ОВ L, 2024/1689, 12.7.2024, ELI